

Suriye’de Çatışma ve İsyanın Bitmediği Şehir: Deraa

Suriye’de Çatışma ve İsyanın Bitmediği Şehir: Deraa^[1]

Berker YALDIZ

Deraa, Mart 2011’de Suriye’de ayaklanmanın başladığı yer olması bakımından en önemli yerlerden biridir. Deraa’da Esad rejimine karşı bir grup gencin duvar yazıları yazdıkları için tutuklanması ve öldürülmesi Suriye’de iç savaşın fitilini ateşlemiştir (Heras, 2014: 20-21). Deraa’nın da içinde yer aldığı Suriye’nin güneybatısı iç savaşın başından beri önemli bir bölge olmuştur ve sıradan bir sınır bölgesi olarak görülmez. Bu bölgedeki herhangi bir istikrarsızlığın veya askeri tutanmanın sınır aşan etkilerinin olacağı aşikardır (Lund, 2021). Bu bölge Ürdün, İsrail, ABD, Rusya, Esad rejimi, İran, Türkiye ve Suudi Arabistan için her zaman bölgesel dengenin korunması gereken hassas bir jeopolitik alan olarak görülmüştür.

Bu yazıda, bölgesel ve küresel aktörlerin, özellikle Deraa’ya odaklanarak Suriye’nin güneyinde politikaları değerlendirilecektir. Astana Anlaşmalarında “gerilimi azaltma bölgelerinden” biri olarak belirlenen Deraa’nın özellikle 2018’deki uzlaşma anlaşmasından sonraki yerel, bölgesel ve küresel durumu ele alınacaktır. Ayrıca Deraa’da Temmuz 2021’de yeniden başlayan çatışmalardan sonra, 2018’deki uzlaşma anlaşmasında belirlenen statükodan farklı olarak yeni bir bölgesel dengenin oluştuğu ifade edilecektir. Deraa’daki gelişmelerle birlikte bölgesel ve küresel aktörlerin politikalarındaki değişimler, Deraa’nın bugünkü statüsünün belirlenmesindeki başat faktörlerdendir.

Uzlaşma Anlaşmasından Önce Deraa

Şubat 2016’da Rusya ve Türkiye, Suriye’de ateşkesi sağlamak ve gözlemek için Muhalif Tarafları Uzlaştırma Merkezi kurdular. İki ülke 2016 yılının sonuna doğru silahlı muhalif gruplarla Esad rejimi arasında resmî ateşkesler oluşturmaya başladı. Bunun temel maksadıysa silahlı grupların ve çatışmanın ateşkes ve uzlaşma rejimleri yoluyla kontrol altına alınmasıydı. Daha sonra 2017 Mayıs’ında Astana Anlaşmalarında İran, Türkiye ve Rusya’nın garantörlüğünde dört farklı yer “gerilimi azaltma bölgeleri” olarak kabul edildi. Bunlar, İdlib eyaletinin tamamı, Deraa ve Kuneytra, Doğu Guta ve Humus eyaletinin bazı kısımlarıydı. Bu gerilimi azaltma bölgeleri Astana Anlaşmalarının en önemli kısımlarındandı (Abboud, 2021: 14-15). Bu dört bölgeden üçünün uzlaşma anlaşmaları Mart-Temmuz 2018 aralığında tamamlandı ve sadece İdlib bölgesi kaldı (Sosnowski, 2020a: 607). Suriye’de bir model olarak uygulanan yerel ateşkes ve uzlaşma anlaşmaları, şiddetli belli bir ölçüde sınırlanarak bakımından başarılı olmasına rağmen daha çok Rusya’nın ve Esad rejiminin muhalifleri kontrol altına alma aracı olarak temayüz etti. Ayrıca bu anlaşmaların içerdiği “uzlaşma terimi”, Rusya ve Esad rejiminin uluslararası toplumdaki meşruiyet arayışlarının bir parçası olması bakımından oldukça “göz boyayıcıdır.” (Sosnowski, 2019: 9-12). Rusya uzlaşma anlaşmalarını, muhalif güçlerin elinde bulunan çatışmasızlık bölgelerini daha az askeri maliyetle ele geçirmek için bir strateji olarak kullandı. Bu strateji, Şubat 2018 ile Temmuz 2018 arasında dört çatışmasızlık bölgesinden üçünün ele geçirilmesini sağladı. Rusya ve Esad rejimi, önce Şam’ın Doğu Guta bölgesi, sonra Humus ardından Suriye devriminin başladığı bölge olduğu için sembolik değeri ve Suriye-Ürdün sınırında yer aldığı için ise ekonomik önemi olan Suriye’nin güneyini ele geçirdi (Cafarella ve Zhou, 2019: 21). Doğu Guta’nın Mart 2018’de teslim olmasının muhalefet üzerinde büyük bir psikolojik etkisi oldu ve bu durum diğer bölgelerdeki muhalif liderlerin Esad rejimiyle uzlaşmaktan başka bir çaresi kalmadığı anlamına geliyordu. Bunlardan birisi, Deraa’nın doğusunda Şebab el Süne grubunun lideri olan Ahmet el Avde’ydi. Ahmet el-Avde uzlaşma anlaşmasına binaen Doğu Deraa’da 5. Kolordunun 8. Tugayının başına geçti. Humus ve Doğu Guta’da da muhalif liderler Esad rejimiyle uzlaşmaları karşılığında belli intiyazlar edindiler. Ancak bu anlaşmalar Esad rejiminin uzun dönemde mısamaha göstereceği bir şey olarak değil geçici çözümler olarak kurgulandı (Sosnowski, 2020b: 9-10). Deraa ise Rusya ve Esad rejiminin, İdlib hariç, sırasıyla ele geçirdiği diğer çatışmasızlık bölgelerinden farklı bir statüye haizdi. Deraa, iki bölgeye ayrıldı ve Ürdün sınırları boyunca uzanan Batı Deraa’da yerel sivil otoriteler ve muhaliflerden müteşekkil belli ölçüde otonomiye sahip bir yapı oluşturuldu. Bu durum Rusya’nın, Halep, Humus ve Doğu Guta’nın aksine, Deraa’nın karmaşık gerçekliğini ve hassas konumunu kabul ettiğini göstermekteydi (Qaddour ve al Masri, 2021).

Rusya, Deraa ve Kuneytra bölgesel dinamikler bakımından hassas bir bölgede olduğu için bu bölgeye farklı bir “dönüş stratejisi” izledi. Rusya, İran güçlerinin ve milislerinin Golan yakınlarında ciddi şekilde mevzilenmesinin İsrail’le yaratacağı sorunlardan kaygılıydı. Nitekim bu 2013’ten beri ABD ve Ürdün’ün de paylaştığı bir endişeydi. Bu yüzden Rusya, İran’ı bu bölgeden uzak tutacaktı ve Suriye’nin diğer bölgelerindeki yaklaşımından farklı olarak uzlaşma stratejisini benimsedi (Tokmajyan, 2020: 3). Suriye’de savaş ülkenin güneyini, İsrail’le aktif bir çatışma olmayan ve Ürdün’le canlı bir ekonomik sınır hattından bölgesel rekabetin odak noktası haline gelen değişken bir bölgeye dönüştürdü. Burada yerel, bölgesel ve küresel aktörlerin şekillendirdiği gelişmelerin bölgenin ötesine uzanan sonuçları olabilir. Bu durumun farkında olan ABD, Rusya ve Ürdün, Kasım 2017’de Deraa ve Kuneytra’yi içeren çatışmasızlık bölgesine yabancı güçlerin ve savaşçıların girilmeceğini teyit eden bir anlaşma imzaladılar. İsrail resmî olarak bu anlaşmanın bir parçası olmamasına rağmen bu anlaşmada onun için kırmızı çizgi olan İran’ın bu bölgeye giremeyeceği kabul edildi. Bu durum İsrail’le Suriye arasında iç savaşın önceki sınırı değiştirdi. Bir bakıma Esad rejimi, İsrail ve daha az ölçüde de Ürdün’ü dikkate almadan bu bölgedeki egemenliğini yeniden kuramazdı (Tokmajyan, 2020: 14-16). Nitekim Suriye’nin güneyindeki sınır bölgesindeki birçok dinamik İsrail’le ilişkiydi. İsrail’in, 2013’e kadarki Suriye’ye müdahale etme politikası, Hizbullah’ın 2013’te Suriye sahasına girmesiyle değişti. İsrail bu dönemden sonra Suriye’de İran bağlantılı birçok hedefi vurmasına rağmen 2018’e kadar çatışmanın yayılmasını büyük ölçüde önleyebildi. Ancak İsrail, 2018’de Suriye’nin güneyindeki muhalif güçlerin zayıflayarak Esad rejiminin kontrolüne girmesiyle bu bölgede İran etkisinin yayılması tehlikesi doğduğundan önceki sınırlı müdahale politikasını terk etti. Ayrıca diplomatik olarak Suriye’nin güneyine İran bağlantılı grupların yerleşmesini engellemek için Rusya’yla ilişkilerini sürdürdü. Bu bakımdan İsrail’in Suriye’de İran karşıtlığı temelinde, Ürdün ve diğer Arap ülkeleriyle de güvenlik çıkarları örtüşmekteydi (Boms ve Zielirnska, 2019: 683-688).

ABD, gerilimi azaltma bölgeleri içinde yer almasına rağmen Deraa’nın ele geçirilmesi üzerine bu bölgedeki ihallerle ilgili *sert ve uygun*’ öneriler alacağını duyurmuştu. Esad rejimi, 2018 Haziranının ortalarında Deraa’ya yönelik geniş çaplı bir askeri saldırı başlattı. Rusya, bir yandan Astana Anlaşmalarıyla belirlenen gerilimi azaltma bölgelerinin garantörlerinden biri olarak Esad rejimine hava saldırılarıyla destek verirken diğer yandan muhalif liderleri uzlaşmaya zorladı. ABD’nin bu süreçte Suriye’ye askeri bir müdahaleyi düşünmemesi, Güney Cephesi adı altında bir araya gelen Deraa’daki muhalif gruplara Rusya’yla anlaşmaktan başka pek bir çare bırakmadı (Al-Jabassini, 2019a: 3-5). Bu süreçte Rusya, Deraa’daki muhaliflere sivil hükümet kurumlarının hizmet sunumuna devam etmesini, Esad rejiminin askeri güçlerinin bölgeye erişiminin ve varlığının kısıtlanmasını ve silahlı muhaliflerin 5. Kolorduya dâhil edilmesini garanti eden bir uzlaşma anlaşması önerdi (Al-Jabassini, 2020a: 2). Ancak Rusya bu vaatlerinden sadece 5. Kolorduya katılan eski muhaliflerin güvenliğini sağlama vaadini yerine getirebildi. Bu muhalif gruplar ise

ekonomik amaçlardan ziyade öncelikle kendi güvenliklerini sağlamak ve varlıklarını devam ettirmek için 5. Kolordu altında kurulan 8. Tugaya katıldılar (Al-Jabassini, 2019b: 19).

2018 Uzlaşma Anlaşmasından Sonra Deraa

Deraa, 2018'deki uzlaşma anlaşmasından sonra kabaca üç bölgeye ayrılmıştır. Rus destekli 5. Kolordunun 8. Alayının bulunduğu Deraa'nın doğusunda nispeten daha iyi sivil hizmetler ve güvenlik söz konusudur. Daha çok Esad rejiminin kontrolü altında olan Deraa'nın batısında ise güvenlik durumunda kötüleşme, siyasi şiddette artış ve kamu hizmetlerinde yetersizlik hâkimdir. Diğer kısım ise hafif silahların ellerinde bulundurulabilen eski muhaliflerin yer aldığı Deraa el-Beled gibi yerlerdir. Bu bölgede siviller etkili olmaya başlarken aralıksız aktörlerle iletişim halindedir (Al-Jabassini, 2019c: 4). Esad rejimi için Deraa'da ortaya çıkan bu statüko sürdürülebilir değildir. Bu bölgedeki çatışmalar Esad güçlerine kayıplar verdirmesinin yanı sıra Ürdün ve diğer bölge ülkeleriyle Caber Nasib sınır kapısından yapılabilecek ticari faaliyetleri de engelliyordu. Bu yüzden Esad rejiminin temel motivasyonu, yarı otonomiye sahip Deraa'da kontrolü tam anlamıyla sağlamaktı. Esad rejiminin, Deraa'daki muhaliflere nazarın ateş ve asker gücündeki üstünlüğü, Deraa'da genel eğilimin daha geniş bir hükümet kontrolü olacağını göstermektedir. Bu koşullar altında Deraa'daki Merkez Komitenin, Esad rejiminin bölgede tam kontrol sağlama isteği karşısında ciddi bir baskı altında olduğu bilinmektedir. Ayrıca daha önce Suriye'nin güneyinde muhalifleri destekleyen Ürdün'ün, ABD'nin ve uluslararası toplumun bu sefer muhalifleri desteklemek gibi bir motivasyonlarının olduğu söylenemez. Bu bakımdan Deraa'daki gelişmelerin, Suriye'deki genel statükoyu değiştirecek bir etki yaratabileceği iddia edilemez. Bunun yerine 2018'deki uzlaşma anlaşmasının yeniden düzenlenerek Deraa'da yeni bir statüko yaratılması daha makul bir hedeftir (Al Tamini, 2021a).

Rusya, son üç yıldır Esad rejiminin Suriye'nin güneyine müdahalesini ve girişini sınırladığı taahhüdünü yerine getirdi. Ancak bir dizi bölgesel ve yerel faktör, Rusya'nın özellikle Deraa el-Beled'deki statükoyu yeniden düşürmesine yol açtı. Bölgesel gelişmelerin Deraa'nın geleceği üzerindeki etkisinin farkında olan Rusya, 2018'deki uzlaşma anlaşmasını yerel faktörlerden daha çok bölgesel siyasetin gerekleri bağlamında ele almıştı ancak İsrail'de 12 yıllık Netanyahu hükümetinin devrilmesi, Ürdün'ün Rusya'nın Suriye'deki kalıcı rolünü kabul etmesi ve Esad rejiminin "kalkıcılığında hareketle koordine edilmiş bir diyalog ihtiyacının ortaya çıkması", Rusya'nın Deraa'daki statükonun geleceği hakkında hesaba katması gereken yeni bir bölgesel denklem yarattı. Ayrıca Esad rejimi Deraa el-Beled'i tamamen ele geçirmesi halinde bunun domino etkisi yaratacağını düşünenek Nahta, Tefes, Müzeyrib gibi Deraa'nın diğer yerleşim yerlerinde de tam kontrol sağlamak istemektedir.

İran destekli milisler ve Hizbullah, Temmuz 2018'deki uzlaşma anlaşmasından sonra Deraa'ya girdi ve bölgenin jeostratejik konumunu İsrail'e karşı kullanmaya çalıştı. Ancak bu grupların Deraa'da uzun vadede kalıcı olabilmemesinin önünde iki temel engel vardı:

- Rusya, Deraa'daki konumu ve amaçları gereği Hizbullah ve İran destekli milislerin bu bölgede olmasını istemiyordu.
- Yerel halk da aynı şekilde bu grupların Deraa'da bulunmasını istemiyor ve protestolar gerçekleştiriyordu. Deraa'daki durum, uzlaşma anlaşması sonrası teritoryal ve güvenlik aygıtının parçalanmasının nasıl bir durum sergilediğini göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Rus korumasına sahip olan bölgeler nispeten daha iyi güvenlik koşullarına sahiptir ve bu durum Suriye'nin güneyinde Rusya'nın Esad rejimine karşı olan üstünlüğünü göstermektedir. Ancak Esad rejimi Rusya'nın sınırlı koruması altında olan bu bölgede kontrolü tam olarak eline almak için baskı yapmayı sürdürmektedir (Al-Jabassini, 2020b: 18-20).

Rusya, 2018'deki uzlaşma anlaşmasından bu yana, Esad rejimiyle eski muhalif gruplar arasında arabuluculuk ve yerel meselelerin çözümüne destek vermek gibi araçları kullanarak Deraa'yı yeniden yapılandırmıştır. Ancak Rusya'nın bu bölgedeki taahhütlerini yerine getirmesi üç temel sebepten dolayı zorluklar içeriyordu:

- Esad rejimi bölgede tam siyasi/askeri kontrol sağlamak istediği için Rusya'nın arabulucu pozisyonundan rahatsızdı.
- Deraa'daki muhalif unsurlar ise Rusya'yı kendilerine yönelik taahhütleri yerine getirmemek ve Esad rejiminden yana olmakla suçlamıştır.
- İsrail, Rusya'nın Suriye'nin güneyinde İran etkisini sınırladığına yeteneği veya arzusuna güvenini kaybetti ve bu yüzden özellikle Süveyde ve Kuneitre olmak üzere bölgede İran ve milisleri tarafından kontrol edilen askeri hedefleri vurdu (Al-Ghazi ve Saban, 2021: 4). Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ise İsrail'in Suriye'ye yönelik bu saldırılarının Rusya'yı rahatsız ettiği ve İsrail'in Suriye'ye saldırıya yerine bu türden kaynaklanan güvenlik endişelerine ilişkin kendilerini bilgilendirmesini istemiştir (Gross, 2021).

Bir diğer husus, Deraa'nın farklı bölgelerindeki yerel dinamiklerin ve güvenlik durumunun farklılığının, bölgesel gelişmeleri etkileyebilecek bir yapısının olmasıdır. Doğu Deraa'da yerel anlaşmazlıkların çözümünde önemli sosyal roller oynayan kabile şeyhleri ve aile büyüklerinin rolü bölgedeki 8. Tugay tarafından desteklenmektedir. Batı Deraa'daki Tefes'te ise böyle bir zorlayıcı gücün bulunmaması ve güvenliği parçaları oluşturan, yerel aktörlerin sosyal rollerini yerine getirmesini sınırlamaktadır (Al-Jabassini ve Ezzi, 2020: 7-9). Suriye'nin güneyinde yerel aktörlerin gerçekleştirdiği bu "sulh sürecinin" yerel anlaşmazlıkları aşan bir boyutu vardır. Suriye'nin güneyindeki bölgesel rekabetin varlığı, yerel, bölgesel ve küresel güçlerin kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için bu "sulh sürecini" desteklemek veya bozmak için müdahale edebileceğini gösterir. Örneğin Rusya, Deraa ve Süveyde arasındaki sorunların çözülmesi için gerçekleştirilen "sulh sürecine" bölgesel bir tımanmayı engellemek için müdahale ederek askeri unsurları görevlendirdi ve sürecin tamamlanması için sulh komitesini teşvik etti. Dolayısıyla yerel aktörlerin, yerel anlaşmazlıkların giderilmesinin bir yolu olan sulh süreçlerini tamamlayabilmeleri sadece kendi iradelerine değil bölgesel ve küresel aktörlerin çıkarlarına da bağlıdır (Al-Jabassini ve Ezzi, 2020: 10-13). Kabile liderlerinin fonksiyonu ise yapılan anlaşmanın şekline, Rusya ve Esad rejimiyle ilişkilerin durumu gibi birçok faktöre bağlı olarak bir yerden diğerine farklılık gösterdi. Anlaşma bölgelerindeki farklılıklar, muhaliflerin askeri gücünden de etkilennmiştir. Büşra el-Şam ve Tefes'te askeri liderler etkiliyken Deraa el-Beled'de kabile liderleri, askerler ve sivillerden oluşan bir müzakere komitesi etkilidir. Kabile liderleri, Esad rejimi etkin güvenliği sağlayamadığından, bölgede güvenliğin sağlanmasında da önemli bir rol üstlenirler. Örneğin, Doğu Deraa ile Süveyde arasında yaşanan bir anlaşmazlıkta iki şehirden kabile liderleri durumu müdahale ederek iki tarafa gerilimi azaltma çağrısında bulundu (Nofal, 2020). Ayrıca Süveyde'de Düzler Esad rejimine tamamen karşı olmalarına rağmen Süveyde'ye girmesini istemekte ve Deraa'daki olaylara tepki göstermektedir. Süveyde'deki en büyük yerel silahlı gruplardan Rical'ül Kerame'nin kurucusunun oğlu Leys el-Bel'us yaptığı bir açıklamada Esad rejimini İran'ın mezhepçi amaçları bağlamında Suriye'nin güneyini Şiileştirmeye çalışmakla suçlamıştır ve Deraa halkıyla dayanışma halinde olduklarını belirtmiştir. Bel'us ayrıca Süveyde'nin güvenliğini kendilerinin sağladığını söyleyerek Esad rejimine ihtiyaçları olmadığını ifade etmiştir (Çoktan, 2021). 5. Kolordunun altında 8. Alaya katılan silahlı muhalifler ise özellikle Şii nüfusun yoğun olarak yaşadığı Büşra el-Şam'da olmak üzere İran'ın Suriye'nin güneyinde nüfuz kurma çabalarını engelledi. İran'ın varlığı bölgede öngörülebilir gelecekte 8. Alay için "tüm zorlukların anası" olmaya devam edecektir. Ağustos 2018'den bu yana, 8. Alay ile İran ve milisleri arasındaki rekabet Deraa'da karakteristik hale gelen şiddetin seviyesinde kayda değer artışın altında yatan ana faktörlerden biridir. Bu durum, Rusya'nın Suriye'nin güneyindeki stratejisinin bölgesel tımanmayı engellediğini göstermesine rağmen iç çatışmaların tetiklenmesi ve şiddetin yeniden artma riski olduğunu da göstermektedir (Al-Jabassini, 2020: 9-10). Bu bakımdan Suriye'nin güneyindeki yerel aktörlerle, Esad rejimi, İran, Rusya, Ürdün ve diğer bölgesel aktörlerin karşılıklı çıkar ve beklentileri, Deraa'da statükonun değişiminde etkili olmuştur.

Son Çatışmalardan Sonra Deraa'daki Gelişmeler Nereye Gidiyor?

Deraa'da kriz, 23 Haziran'da Rusya ve Esad rejimi tarafından sunulan anlaşmanın muhalifler tarafından kabul edilmemesiyle tımanmaya başladı. Esad rejimi müzakereler başarısız olunca şehri kuşattı ve artan baskı karşısında Deraa Merkez Komitesi 24 Temmuz'da ateşkesi kabul etti. Rusya bu sefer 2018'deki uzlaşma anlaşmasının aksine, Esad rejiminin Deraa'ya yönelik askeri operasyonunu engelleyici bir tavır takınmadı. Hatta Deraa'daki muhalifler son saldırılarda Rusya'yı Esad rejiminin "suç ortağı" olarak gördüler. Buna rağmen Rusya, Deraa'da çatışma sürecinin kontrolden çıkmasını önlemek ve "arabulucu" konumunu kaybetmemek için 15 Ağustos tarihli bir yol haritası sundu ancak bu yol haritası muhaliflere çok az şey vaat ediyordu. Bu anlaşma Esad rejiminin güvenlik, askeri ve sivil kurullarla Deraa'ya girmesini sağlarken muhaliflerin ise hafif silahlarını teslim etmesini ve Esad rejiminin kontrolü altında yaşamayı reddedenlerin Deraa'dan tahliyesini zorunlu kılıyordu. Bu yol haritası, muhaliflerin daha önce reddettiği ama artık değişen şartlar nedeniyle kabul etmek zorunda oldukları bir yol haritasıydı (Tokmajyan, 2021). Bu bakımdan Deraa'daki son gelişmeler, Esad rejiminin ülkenin tamamında etkin kontrolü sağlayacağını bir göstergesi olarak görülebilir. Ayrıca bir tarafa Rusya, diğer tarafa İran ve Esad rejiminin Deraa'daki gelişmelere yönelik farklı tutumları bu aktörler arasında zaman zaman çatışan çıkarların olabileceğini göstermektedir. Rusya, 2018'deki uzlaşma anlaşmasında Deraa'da Esad rejimiyle muhalif güçler arasında arabuluculuk rolünü üstlenmişti ve bu anlaşmayla Deraa'da Esad rejimine karşı savaştan muhaliflerin de yer aldığı yarı otonom bir yapı oluşturulmuştu. Deraa'da yerel güçler ve eski muhaliflerden oluşan askeri unsurlar ise Esad rejimi tarafından değil Rusya tarafından denetlenecekti. 2018'de oluşturulan bu statüko özellikle bölgedeki varlığını ve etkisini genişletmek isteyen İran'ın ve Esad rejiminin "işine gelmiyordu." Rusya ise İsrail'in Suriye'deki çıkarlarını dikkate aldığı için İran'ın Suriye'nin güneyindeki varlığının kendi çıkarlarına uygun olmadığını düşünmektedir (Langlois, 2021). Nitekim Rusya ve İran, Suriye'de Esad rejimini desteklemelerine rağmen bugün gelinen noktada Suriye'nin siyasi geleceğinde ve ekonomik kaynaklarının paylaşımı konusunda daha etkili olmak için birbirleriyle rekabet halindedirler (Dadouch, 2021a).

Aynı Jawad al-Tamini'nin Deraa'da yaşanan bir aktivistle yaptığı röportajdan Deraa'daki son gelişmelerle ilgili sahadan önemli ipuçlarını ulaştırmak mümkündür. Bu röportajda çatışmanın temel sebebinin Esad rejiminin askeri unsurlarının özellikle Deraa el-Beled'e girmek istemesi olduğu ifade edilmiştir. Rusya ve Ahmet el-Avda girişimleriyle yürütülen ateşkes sürecinin başarılı olmaması halinde Esad güçlerinin Deraa el-Beled bölgesine girmeye çalışacağı söylenmiş ancak böyle bir saldırı durumunda Esad rejiminin büyük bir bedel ödeyeceği ifade edilmiştir (Al Tamini, 2021b). El-Tamini'nin Esad rejimine bağlı 4. Tümende görevli Firas İssa'ya yaptığı röportaj ise Deraa'daki durumun Esad rejimi tarafından nasıl okunduğunu göstermesi açısından önemlidir. Firas İssa, Deraa el-Beled'de muhaliflerle yapılan anlaşmada muhaliflerin hafif silahlarını teslim etmeyi kabul ettiğini ancak anlaşmaya uymadığını dile getirmiştir. Bunun üzerine Deraa'ya operasyon yaptıklarını ifade eden İssa, kendi şartlarını kabul etmeyen tüm muhaliflerin İdlib'e sürülmesini, tüm silahların teslimini ve güvenlik güçlerinin Deraa el-Beled'e girmesini içeren yeni bir anlaşma önerdiklerini, eğer bu teklifleri kabul edilmezse Deraa el-Beled'e askeri harekât başlatacaklarını ifade etmiştir (Al Tamini, 2021c).

Deraa'da Temmuz sonunda başlayan çatışmalar, Eylül'ün başına kadar yer yer devam etmiştir ve bu süreçte hiçbir tam olarak uygulanamayan birçok ateşkes ilân edilmiştir. Ancak 9 Eylül'de imzalanan ateşkestten sonra bölgedeki durumun durağan olduğu görülmektedir (OCHA, 2021). Yine de, Deraa'daki çatışmalar Esad rejiminin kontrolü altında olan bölgelerde bile hâlâ isyânı sürdürülebilirliğini göstermiştir. Aynı zamanda Rusya'nın arabulucu olarak Deraa'daki statükoyu sürdürme kabiliyetinin sınırları da açığa çıkmıştır. Son çatışmaların patlak vermesinin

sebeplerinden biri de Deraa sakinlerinin Mayıs ayında düzenlenen cumhurbaşkanlığı seçimlerini gayri meşru ilan edip boykot etmesiyle alakalıdır (Dadouch, 2021b). Ürdün ise Esad rejiminin Deraa'ya kuşatması üzerine Suriye'yle ticari ilişkilerinde önemli bir yeri olan Caber Nasib sınır kapısını açma planını dondurduğunu duyurmuştur (Al Monitor, 2021). Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç ise Deraa'daki durumu yakından ve endişeyle izlediklerini açıklamıştır. Ayrıca Türkiye'nin bu bölgeden gelebilecek sığınmacıları kabul edeceği iddiasını reddederek son yürürlüğe giren ateşkes anlaşmasının kalıcı olmasını umduklarını ifade etmiştir (Daily Sabah, 2021). Katar Dışişleri Bakanlığı ise Esad rejiminin Deraa'ya yaptığı zulme saldırıları kınayarak bu saldırıları Esad rejiminin Suriye halkına yıllardır uyguladığı bir dizi suçun devamı olarak nitelenmiştir. Ayrıca Suriye'de siyasi çözüm için uluslararası toplumun çabalarının destekleneceği ifade edilmiştir (Katar Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Son çatışmalardan sonra Deraa el Beled'deki duruma ilişkin birkaç çıkarım yapmak mümkündür:

- Esad rejiminin yoğun hava desteğinden mahrumiyeti muhaliflerin sadadaki hareketini kolaylaştırdı.
- Esad rejiminin birçok askeri kontrol noktasını sadece hafif silahlara sahip muhalif güçlere hızla kaybetmesi, Esad rejiminin bu bölgedeki varlığının ne kadar kırılgan olduğunu göstermiştir.
- Esad rejimine Deraa'nın doğu ve batı kırsalındaki diğer yerleşim yerlerinden saldırılar yapılması, rejim güçlerinin belli bir bölgeye yoğunlaşmasını engelledi (Saban ve Kuman, 2021).

Esad rejimi bu dönemde bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini düzelterek bölgesel ve uluslararası alanda "meşru bir aktöre" dönüşmek için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Suriye'de savaş başladığından beri ilk kez Ürdün yönetimiyle Esad rejimi arasında ilişki kurulmuştur. Ürdün Genelkurmay Başkanı Yusuf El-Huneyti Suriyeli mevkidaşı Ali Eyyüb ile yaptığı görüşmede, İran destekli milislerin Ürdün sınırından uzaklaştırılmasını talep etmiştir ve İran'ın sınır bölgesinde Ürdün'ün güvenlik ve istikrarına tehdit teşkil ettiğini belirtmiştir (Mepa News, 2021). Aynı dönemde Ürdün kralı Abdullah'la Beşşar Esad ikili ilişkileri ele aldıkları bir görüşme gerçekleştirdiler. Mısır doğalgazının Ürdün ve Suriye üzerinden Lübnan'a taşınma planı bu görüşmelerin gerçekleştirilmesinde etkili oldu. Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye'nin ilgili bakanlarının bir araya geldiği toplantı, Suriye'nin Arap Devletleriyle ilişkilerini yeniden geliştirmesi bakımından önemli bir başarı olarak görülmüştür. Ayrıca bu plana ilişkin ABD'nin de rızasının alındığı ifade edilmiştir. Toplantının yapıldığı günlerde Esad rejiminin Deraa'da kontrolü yeniden sağlaması bu anlaşmanın uygulanabilmesini kolaylaştırmıştır çünkü Mısır doğalgazının ve Ürdün elektrığının Lübnan'a ulaşabilmesi için Deraa çok önemli bir konumdur. Deraa, Lübnan'a kadar uzanan doğalgaz boru hattının önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Al Sharif, 2021).

Sonuç

Suriye'de Esad rejimine karşı ilk protestoların gerçekleştirildiği yer olan Deraa'nın jeopolitik konumu özellikle Ürdün ve İsrail olmak üzere bölgesel aktörler açısından önemlidir. Suriye'nin güneyindeki sınır hattı, özellikle İsrail ve Ürdün'ün tehdit algılamalarından kaynaklı hassas bir jeopolitik hatır. Bu bölgede İran'ın varlığı hem İsrail hem de Ürdün için bir kırmızı çizgidir. ABD, İsrail ve Ürdün'ün İran karşılığı temelinde şekillenen bu politikasını desteklemektedir. Rusya ise Suriye'nin güneyinde statükonun belirlenmesindeki başat aktördür. 2018'de Rusya garantörlüğünde yapılan uzlaşma anlaşması Deraa'yı yarı otonom bir yere dönüştürmüştür. Rusya'nın özellikle İsrail olmak üzere bölgenin hassas dinamiklerini dikkate alan politikası Deraa'daki statükonun şekillenmesindeki temel etkidir.

Temmuz ayında Deraa'da başlayan çatışmalar, Suriye'nin güneyinde Esad rejimi ve Rusya'nın tam kontrolüyle sonuçlanan yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Deraa'daki statükonun değişmesinde Rusya'nın bölgesel denklemlerde ortaya çıkan farklılıkları değerlendirerek Esad rejiminin son saldırılarına karşı çıkmaması etkilidir. Bundan sonraki süreçte Deraa'nın durumu, Rusya'nın bölgesel gelişmeler ve aktörlerle ilgili politikasını göre şekillenecektir. İsrail ve Ürdün'ün tehdit algılamalarının ve politikalarının ise, İran'ın Suriye'nin güneyindeki varlığının gücüne ve boyutlarına göre belirlenmesi beklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Abboud, S. (2021). Making peace to sustain war: the Astana Process and Syria's illiberal peace, *Peacebuilding*, ss.14-15, doi: 10.1080/21647259.2021.1895609,
- Al-Ghazi, S. ve Saban, N. (2021). Deraa fragile security disrupted by foreign actors amid the emergence of new powers. *Orsam Policy Brief 186*, s.4
- Al-Jabassini, A. (2019a). From rebel rule to a post-capitulation era in Deraa Southern Syria: the impacts and outcomes of rebel behaviour during negotiations. *European University Institute Working paper*, s.3-5.
- Al-Jabassini, A. (2019b). From insurgents to soldiers: the fifth assault corps in Deraa, southern Syria. *European University Institute Working paper*, s.19.
- Al-Jabassini, A. (2019c). Governance in Deraa, southern Syria: the roles of military and civilian intermediaries. *European University Institute Working paper*, s.4.
- Al-Jabassini, A. (2020a). The eighth brigade: Striving for supremacy in Southern Syria. *European University Institute Working paper*, s.2.
- Al-Jabassini, A. (2020b). Festering grievances and the return to arms in southern Syria. *European University Institute Working paper*, ss.18-20.
- Al-Jabassini, A. (2021). *Russia rethinks the status quo in southern Syria*, Erişim tarihi: 25 Eylül 2021, <https://www.mei.edu/publications/russia-rethinks-status-quo-southern-syria>
- Al-Jabassini, A. ve Ezzi, M. (2020). Tribal 'sulh' and the politics of persuasion in volatile southern Syria. *European University Institute Working Papers*, s.7-9.
- Al-Khalidi, S. (2021). *Jordan's Abdullah receives first call from Syria's Assad since start of conflict*. Erişim tarihi: 06 Ekim 2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/jordans-abdullah-receives-first-call-syrias-assad-since-start-conflict-2021-10-03/>
- Al Monitor. (2021). *Syria's defense chief visits Jordan to discuss border security*, Erişim tarihi: 29 Eylül 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/syrias-defense-chief-visits-jordan-discuss-border-security>.
- Al Sharif, O. (2021). *Lebanese energy plan includes Syria*. Erişim tarihi: 26 Eylül 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/lebanese-energy-plan-includes-syria>.
- Al Tamimi, A.J. (2021a). *The Cycle of Escalation and De-Escalation in Deraa: Analysis* Erişim tarihi: 25 Eylül 2021, <https://aymennaltamimi.substack.com/p/the-cycle-of-escalation-and-de-escalation>
- Al Tamimi, A.J. (2021b). *Military escalation in Deraa: Interview*, Erişim tarihi: 27 Eylül 2021, <https://www.aymennajawad.org/2021/07/military-escalation-in-deraa-interview>.
- Al Tamimi, A.J. (2021c). *Events in Deraa: Perspective from the Fourth Division*, Erişim tarihi: 27 Eylül 2021, <https://www.aymennajawad.org/2021/07/events-in-deraa-perspective-from-the-fourth>.
- Boms, N. ve Zieliriska, K. (2019). Changing borders in a changing region: the civilian dimension and security predicament along the Syrian-Israeli border, *Israel Affairs*, 25(4), ss. 675-698, DOI: 10.1080/13537121.2019.1626090.
- Cafarella, J. ve Zhou, J. (2019). Russia's Dead-End Diplomacy. *Institute for the Study of War*, s.21.
- Gross, J. A. (2021). *Lavrov: Israel should inform Moscow of Iranian threats in Syria, not bomb them* Erişim tarihi: 27 Eylül 2021, <https://www.timesofisrael.com/lavrov-israel-should-inform-moscow-of-iranian-threats-in-syria-not-bomb-them/>
- Çoktan, İ. (2021). *Kuşatma altındaki Dera'da ne oluyor?*, Erişim tarihi: 25 Eylül 2021, <https://actafabula.net/kusatma-altındaki-derada-ne-oluyor>.
- Dadouch, S. (2021a). *After backing Assad, Iran and Russia compete for influence and spoils of war*, Erişim tarihi: 27 Eylül 2021, https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/syria-war-russia-iran-influence/2021/05/19/7d26851e-a9d1-11eb-bca5-048b2759a489_story.html.
- Dadouch, S. (2021b). *In the cradle of the Syrian revolution renewed violence shows reconciliation is still elusive*, Erişim tarihi: 26 Eylül 2021, https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/syria-civil-war-daraa/2021/09/18/ta637108-1593-11ec-a5e5-ceedb895922f_story.html.
- Daily Sabah. (2021). *Turkey 'concerned' over Assad regime attacks on Syria's Deraa*. Erişim tarihi: 26 Eylül 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/turkey-concerned-over-assad-regime-attacks-on-syrias-daraa/news>.
- Heras, N.A. (2014). A profile of Syria's strategic Dar'a province. *CTC Sentinel*, 7 (6), s.20- 21.

Katar Dışişleri Bakanlığı. (2021). *Qatar Condemns in Strongest Terms the Brutal Attack of Syrian Regime on Daraa* Erişim tarihi: 26 Eylül 2021, <https://www.mofa.gov.qa/en/statements/qatar-condemns-in-strongest-terms-the-brutal-attack-of-syrian-regime-on-daraa>.

Langlois, A. (2021). *Renewed hostilities in Daraa offer lessons and opportunities in Syria. But will Washington pay attention?* Erişim tarihi: 27 Eylül 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/renewed-hostilities-in-daraa-offer-lessons-and-opportunities-in-syria-but-will-washington-pay-attention>.

Lund, A. (2021). *Assad shores up control in Syria's symbolically important South*. Erişim tarihi: 30 Eylül 2021, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/29963/in-syria-assad-shores-up-control-of-symbolically-important-south>.

Mepa News. (2021). *Ürdün, Esed rejiminden İran'ı sınır hattından çıkarmasını talep etti*. Erişim tarihi: 27 Eylül 2021, <https://www.mepanews.com/urdun-esed-rejiminden-irani-sinir-hattindan-cikarmasini-talep-etti-47369h.htm>

Nofal, W. (2020). *The role of Daraa's tribes in local governance*, Erişim tarihi: 30 Eylül 2021, <https://syria.chathamhouse.org/research/the-role-of-daraas-tribes-in-local-governance>, Chatham House Analysis.

OCHA. (2021). *Syria: Humanitarian Situation in Dar'a Governorate- Situation Report No. 02*. Erişim tarihi: 30 Eylül 2021, <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syria-humanitarian-situation-dar-governorate-situation-report-no-02>.

Qaddour, J. ve al Masri, A. (2021). *Don't rely on Moscow to help with "reconciliation" in Syria's Daraa province*. Erişim tarihi: 27 Eylül 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/dont-rely-on-moscow-to-help-with-reconciliation-in-syrias-daraa-province>

Saban, N. ve Kuman, M. (2021). *The situation in Daraa is dire. Here's how it might play out*. Erişim tarihi: 27 Eylül 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/the-situation-in-daraa-is-dire-heres-how-it-might-play-out>.

Sosnowski, M. (2019). Ceasefires as violent state-building: local truce and reconciliation agreements in the Syrian civil war, *Conflict, Security & Development*, ss.9-12, doi: 10.1080/14678802.2019.1679561.

Sosnowski, M. (2020a). Towards a typology of ceasefires: order amid violence, *Australian Journal of International Affairs*, 74(5), ss. 597-613, doi: 10.1080/10357718.2020.1780196.

Sosnowski, M. (2020b). Negotiating statehood through ceasefires: Syria's de-escalation zones, *Small Wars & Insurgencies*, ss.9-10, doi: 10.1080/09592318.2020.1829872.

Tokmajyan, A. (2020). How Southern Syria has been transformed into a regional powder keg, *Carnegie Middle East Center*, Working Paper, s.3.

Tokmajyan, A. (2021). *Regime forces are staging a comeback in southern Syria, and this time Russia may be helping matters*. Erişim tarihi: 25 Eylül 2021, <https://carnegie-mec.org/diwan/85200>.

[1] Atif için: Yaldız, B. (2021). Suriye'de Çatışma ve İsyanın Bitmediği Şehir: Deraa. Erişim adresi: <https://www.teram.org/Icerik/suriye-de-catisma-ve-isyanin-bitmedigi-sehir-deraa-183>

Berker YALDIZ